

Referanser: NFG 04/13

LITURGIER FOR DEN STILLE UKE OG PÅSKEHELGEN

Sammendrag

I prosessen med reform av kirkens gudstjenesteliv er nå reform av hovedgudstjenesten vedtatt og innført i menighetene. Neste steg vil være å oppdatere gudstjenestene gjennom året. Påsken står her i en særstilling, både som den viktigste av kirkens høytider og i lys av at det er flere spesielle gudstjenester knyttet til denne høytiden.

Nemnd for gudstjenesteliv har derfor drøftet saken i flere omganger, med tanke på å fange opp de mange lokale tradisjoner i Den norske kirke knyttet til den stille uke og påske. Nemnda behandlet saken i sitt møte 28.-29. januar (NFG 04/13) og gjorde følgende vedtak:

- 1. De kommentarene som kom frem i møtet blir innarbeidet i det utsendte dokumentet.*
- 2. NFG ber sekretariatet utarbeide en orientering som gjør rede for prosessen så langt, og oversendes Bispemøtet og Kirkerådet for klarering av det videre arbeidet med saken.*
- 3. NFG ber arbeidsgruppen arbeide videre med saken, på bakgrunn av signalene fra BM og KR.*

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet sier seg tilfreds med det initiativet som er tatt av NFG, og ønsker en videre behandling i nemnda med tanke på revisjon av liturgiene for den stille uke og påsken.
2. Saken oversendes Bispemøtet til uttalelse

Saksorientering

Den norske kirke har med Gudstjenestereformen 2011 vedtatt en ny ordning for søndagens hovedgudstjeneste. En videreføring av dette arbeidet er å se på gudstjenestene i løpet av kirkeåret. I kirkeåret står påsken av flere grunner i en særstilling, og det er naturlig å begynne her. Begrunnelsen for å skulle revidere disse ordningene er den samme som for hovedgudstjenesten: det er et økende behov for større fleksibilitet i ordningene, som tar opp i seg både lokal praksis i menighetene og den økumeniske utviklingen på dette området. Ofte faller disse to hensyn sammen.

Gudstjenesteboken fra 1992 har én forordnet liturgi i tilknytning til påske, nemlig gudstjenesten på langfredag. (GB I s. 175). I tillegg finnes det i kapittelet «Andre gudstjenester bestemt av kirkeåret» en ordning for gudstjeneste langfredag aften (GB s. 221) og en ordning for påskennatt (GB s. 223). Det er også en rubrikk for skjærtorsdag, som sier at hovedgudstjenesten med nattverd på denne dagen kan holdes om kvelden (GB s. 220).

I mange menigheter er det i de senere år lagt ned mye arbeid i å ruste opp markeringen av Den stille uke og påskefesten, for å skape en tyngde i feiringen og nok også for å trekke flere mennesker. Påskennattsgudstjenesten er tatt i bruk stadig flere steder, og det er blitt mer vanlig å markere også de andre dagene i den stille uke på forskjellige måter. Dermed er det også et økende behov både for liturgiske ressurser og veiledningsmateriale knyttet til denne tiden, og noen felles retningslinjer for feiringen.

Nemnd for gudstjenesteliv anbefaler derfor at det blir startet en prosess med å utarbeide liturgier og veiledningsmateriale for den stille uke og påsken. Prinsippene for dette arbeidet bør etter NFG's mening være følgende:

- at de ulike ordningene skal bygge på både lokal og økumenisk praksis
- understreke kontrastene mellom de ulike dagene gudstjenestene
- at handlingsaspektet og bruken av symboler kommer tydelig frem
- at det er stor åpning for lokale tradisjoner, som ikke alle må være ressurskrevende.

Dersom det skal lages egne liturgier for påsken vil «trekkspill»-prinsippet også her være sentralt, slik det er i hovedgudstjenesten. Det betyr at kirken sentralt gir redskaper for en omfattende og mangfoldig feiring, men det er menighetene lokalt som avgjør hvor mye av materialet som tas i bruk.

Bakgrunn

Den liturgiske feiringen av Den stille uke har i økumenisk sammenheng gjennomgått store forandringer de siste seksti årene, og er en av de tydeligste virkningene av arbeidet i Den liturgiske bevegelse med det liturgiske symbolspråket, gjennom å finne tilbake til det

man mener er den oldkirkelige gudstjenestefeiringen. Kjernen i restaureringen er vekten på påskefesten som noe enestående i kirkeåret, og de hellige tre dagene, *triduum sacrum*, som kulminasjonen av feiringen. Dette uttrykket betegner opprinnelig de tre dagene Jesus lå i graven, men har fått en litt utvidet betydning, slik at den nå betegner tiden fra skjærtorsdag aften og frem til påskedags aften. Restaureringen fikk først konkrete nedslag i romersk-katolske ordninger, men har spredt seg, slik at i dag ser vi mange av de samme liturgiske skikkene også i ulike protestantiske kirker.

I Norge har Den stille uke tradisjonelt vært preget av sterke folkelige tradisjoner som har røtter i førreformatoriske skikker, men som har holdt seg til langt inn i vår egen tid. Disse var imidlertid i liten grad knyttet direkte til liturgiske kirkelige ordninger. Frem til nåværende gudstjenestebok er det lite spor av egne liturgier. I Alterboken av 1920 er langfredag bare nevnt i form av en rubrikk. I Gudstjenesteboken fra 1992 (GB) er det som nevnt noe mer utfyllende ordninger.

Utover disse offisielle ordningene har det de siste tiårene vokst frem en mengde lokale tradisjoner som i stor grad henter inspirasjon fra den økumeniske utviklingen, men også fra lokale tradisjoner og andre kilder.

De ulike dagene frem mot påskedag har alle sitt bestemte preg, og mange av de liturgiske leddene som finnes i økumenisk sammenheng er alt i bruk lokalt i Den norske kirke.

Palmesøndag

Norsk tradisjon tilsier ingen spesiell åpning på gudstjenesten Palmesøndag, men mange steder er det en inngangsprosesjon med palmer eller lignende. Dette kan utvides: Før gudstjenesten kan menigheten samles utenfor kirkerommet, enten i friluft eller i et mindre kapell. Gudstjenesten begynner så med en hilsen, evt. med lesing/synging fra Sak 9, Se din konge kommer til deg. Samlingsdelen avsluttes med en stor prosesjon av hele menigheten, hvor man vandrer til og inn i kirken, og begynner på orddelen, evt. dåp. I økumenisk sammenheng blir Palmesøndag også en sterk markering av at man går inn i Den stille uke, og setter tonen for hele uken som kommer.

Skjærtorsdag

Skjærtorsdag har en nokså mangfoldig bakgrunn, som kommer til uttrykk i de liturgiske ordningene. Dagen markerer to hendelser, nemlig slutten på fastetiden og gjenopptagelse av de botferdige i kirkens fellesskap, (en sannsynlig forklaring på dagens navn, av ”skira”, ren) og feiringen av nattverdets innstiftelse. Det er antagelig også blitt mest vanlig i Den norske kirke å feire denne messen om kvelden. I flere andre kirker har denne gudstjenesten et festpreg, som en feiring av nattverdinnstiftelsen.

Fotvasking er også et fast ledd i denne messen. Tradisjonelt er det liturgen som vasker føttene til noen i menigheten, men i bl.a. luthersk sammenheng har det også vært lagt til rette for at menigheten kan vaske hverandres føtter. Leddet legges gjerne mellom preken og forbønn.

Gudstjenesten avsluttes med avdekking av alteret. Denne skikken har ikke noe nedslag i norske ordninger, men er blitt mer og mer vanlig, i ulike varianter. Utgangspunktet var antagelig å ta vekk duker og kar så de kunne vaskes og gjøres klar til påskefeiringen, men skikken har fått en sterk symbolikk. Alteret blir avdekket og annet liturgisk utstyr i koret

blir ryddet vekk. Under avdekkingen er det vanlig å lese eller synge salme 88 og/eller 22 eller Klagesangene. Det er ellers ingen avslutning, men lyset dempes. Evt. kan avslutningen markeres med å lese noen passende vers fra pasjonsberetningen. På Skjærtorsdag er det i protestantisk sammenheng både i Norge og andre steder ikke uvanlig å inkludere en form for måltid knyttet til gudstjenesten Skjærtorsdag. Det kan være et bord knyttet til selve nattverden, eller et fullt måltid enten i kirkerommet eller i tilstøtende rom.

Langfredag

Langfredag i Gudstjenesteboken er en ren ordgudstjeneste, der hovedelementet er opplesningen av lidelsesberetningen, fulgt av Litaniet. Det er likevel grunn til å tro at det i mange norske menigheter feires gudstjenester med flere elementer, hentet fra en bredere tradisjon. Det er da tre hovedelementer i langfredagsgudstjenesten: lesningen av lidelseshistorien, en omfattende forbønnsdel og tilbedelsen av korset. Denne siste skikken skriver seg tilbake til Jerusalem på 300-tallet og har en vid utbredelse også i protestantiske kirker.

Langfredag er samfunnsmessig i sterk endring, og mye av det spesielle ved dagen er svekket, men en ny skikk som er synlig i offentligheten er som nevnt bruk av korsvandring, som er i bruk i flere av de større byene. Den har ingen fast ordning. Liturgisk har korsvandringen elementer både av en omfattende forbønn for verden og av korshyllingen. Korsvandring kan også kombineres med korshylling, ved at vandringen avsluttes med gudstjeneste og korset blir båret inn i kirken. Korsveigudstjenester er også i bruk på Langfredag mange steder. Da brukes de tradisjonelle fjorten stasjonene.

Påskeaften/påskennatt

Våkegudstjenesten på påskeaften, evt. tidlig påskemorgen, er både gammel og ny. Den liturgiske ordningen har svært gamle elementer, men ble restaurert i det 20. århundre. På protestantisk hold generelt, og i Norge, er ordningen ny. Fra gammelt av varottesang på påskemorgen det vanlige. Det er også gamle folkelige skikker om å dra ut før soloppgang for å se ”solen danse” på påskemorgen.

Påskennattsgudstjenesten er den av gudstjenestene i Den stille uke hvor Gudstjenesteboken i størst grad har fått en ordning som tar opp i seg bredden av den restaurerte økumeniske tradisjonen. Ettersom den offisielle ordningen har vært i bruk i over 20 år, har den også fått tid til å bli nokså utbredt i Den norske kirke. Denne gudstjenesten har mange elementer, og de fire hoveddelene er: Innledningen med tenning av påskelyset, den omfattende lesningsdelen, med lesninger fra Det gamle testamentet, dåp og/eller dåpspåminnelse og nattverdsdelen.

Påskedag

Med gudstjenesten på påskedag er kirken inne i en vanlig høymesseform igjen, i form av høytidsgudstjeneste. Her er det lite å legge til av rent liturgiske ting, utover at denne messen bør fremstå som den mest strålende i året, og dermed forberedes i god tid på forhånd.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Nye ordninger for den stille uke og påsken vil kunne trykkes opp som en del av Gudstjenestepermen fra Eide forlag, samt legges ut elektronisk. Det vil være naturlig at de menigheter og tilsatte som i dag har Gudstjenestepermen går til innkjøp av dette tilleggsmaterialet.